

طراحی کیفی برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی دوره ابتدایی بر اساس نظرات خبرگان

کبری کریم‌زاده^۱، حسین خنیفر^{۲*}، حمیدرضا یزدانی^۳، محمدحسین رحمتی^۳

۱. دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران.

۲. استاد دانشکده مدیریت و حسابداری پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران. (نویسنده مسئول)

۳. استادیار دانشکده مدیریت و حسابداری پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران.

چکیده

هدف پژوهش حاضر طراحی کیفی برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی دوره ابتدایی بر اساس نظرات خبرگان است. رویکرد پژوهش کیفی از نوع اکتشافی است. نمونه‌ی پژوهش ۱۵ نفر از خبرگان نظام تعلیم و تربیت بودند که به طور هدف‌مند و با تکنیک گلوله برفی، انتخاب شدند. ابزار پژوهش فرم مصاحبه‌ی نیمه ساختاری به علاوه فرم فیش برداری برای مرور اسناد بالادستی و مستندات مکتوب، بوده است. نتایج نشان داد؛ هدف اصلی از آموزش مهارت‌های زندگی، ارتقای مهارت‌های فردی - اجتماعی دانش‌آموزان است. اساسی‌ترین نیاز مهارتی دانش‌آموزان عصر حاضر، تربیت شهروندی است. محتوای دانش‌آموز محور و مسئله محور، مناسب‌ترین محتوا برای آموزش مهارت‌های زندگی است. زمان آموزش مهارت‌های زندگی، استفاده مناسب از ساعات کلیه دروس می‌باشد. مناسب‌ترین روش یاددهی - یادگیری برای آموزش مهارت‌های زندگی، روش‌های فعال و نوین تدریس است. برای ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و نهادینه سازی مهارت‌های زندگی در دانش‌آموزان باید از روش‌های ارزشیابی پیشرفت تحصیلی کیفی - توصیفی و نیز مطالعات طولی رفتار و عملکرد و تکالیف مهارت محور، استفاده نمود. نتایج حاکی از توجه نمودن هم‌زمان به شش عنصر فوق در برنامه درسی دوره ابتدایی است.

نشریه علمی

پژوهش‌های آموزش و یادگیری

دوره ۱۶، شماره ۲، پیاپی ۳۰
پاییز و زمستان ۱۳۹۸
صص: ۷۲-۵۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۸/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۲/۰۲

مقاله پژوهشی

Journal of

Training & Learning Researches

Vol. 16, No. 2, Serial 30

Autumn & Winter
2019-2020

pp.: 57-72

کلیدواژه‌ها: مهارت‌های زندگی، برنامه درسی، سند تحول بنیادین، شهروندی.

*Email: Khanifar@ut.ac.ir

مقدمه

مشکلات رفتاری معمولاً در سالهای آغازین دوره ابتدایی مشاهده می‌شوند و بین سنین ۸ تا ۱۵ سالگی به اوج خود میرسد و میزان شیوع آن در میان کودکان سن مدرسه بین ۵ تا ۲۰ درصد برآورد شده است [۵]. سازمان بهداشت جهانی مهارت‌های زندگی را شامل توانایی‌های آدمی برای رفتارهای مثبت و انطباق پذیر با دیگران می‌داند که او را قادر می‌سازد با چالش‌ها و نیازمندی‌های روزانه به گونه‌ای مؤثر روبه‌رو گردد [۴]. یونیسف نیز مهارت‌های زندگی را مشتمل بر گروه بزرگی از مهارت‌های روانی - اجتماعی و میان فردی می‌داند که می‌تواند به افراد کمک کند تا تصمیماتشان را با آگاهی اتخاذ نمایند. به طور مؤثر رابطه برقرار کنند، مهارت‌های مقابله‌ای و مدیریت شخصی خود را گسترش دهند و زندگی سالم و باروری داشته باشند. مهارت‌های زندگی می‌توانند اعمال شخصی، اعمال مربوط به دیگران و اعمال مربوط به محیط اطراف را نیز طوری هدایت کنند که به سلامت بیشتر منجر شود و سلامت بیشتر یعنی آسایش بیشتر جسمانی - روانی و اجتماعی. کودکان و نوجوانان به دلیل تجربه ناکافی و عدم آگاهی از مهارت‌های لازم از جمله آسیب پذیرترین قشر از اقشار اجتماعی هستند و به رغم انرژی و استعداد‌های بالقوه و سرشار، از چگونگی به کار بردن توانمندی‌های خود در مواجهه با مسائل و مشکلات زندگی آگاه نیستند. شواهد نشان می‌دهد دانش آموزان بخش اعظمی از زمان و توانایی‌های هوشی و شناختی خود را صرف امور تحصیلی می‌نمایند به این ترتیب پرداختن به رشد اجتماعی - روانی خویش غافل می‌مانند که از این میان می‌توان به کسب مهارت‌های نحوه تعاملات اجتماعی، حل مسئله، تفکر نقاد و یادگیری مهارت‌هایی که آنها برای زندگی در اجتماع خارج از خانه و مدرسه به آن نیاز دارند، اشاره نمود. بنابراین این دانش آموزان برای مقابله سازگاران با استرس‌ها و کشمکش‌های زندگی به کارکردهایی نیاز دارند که آنان را در کسب این توانایی‌ها تجهیز نمایند. آموزش مهارت‌های زندگی فرد را قادر می‌سازند که به طور مؤثر با مقتضیات و کشمکش‌های زندگی روبرو شود. هدف از آموزش مهارت‌های زندگی افزایش توانایی‌های روانی - اجتماعی و در نهایت پیشگیری از ایجاد رفتارهای آسیب‌زننده به بهداشت و سلامت و ارتقای سطح سلامت روان افراد است.

الگوهای اساسی رفتاری بشر، در سال‌های اولیه زندگانی شکل می‌گیرد بنابراین "آموختن برای فردا" در سال‌های اولیه که کودک مستعد است، از اهمیت به

برنامه درسی، در واقع همان برنامه تربیتی پیشنهادی است که بیانگر کشاندن یادگیرنده به سویی است که برای رشد وی ترجیح داده شده است و تکیه بر نظام ارزش‌ها دارد و وسیله‌ای برای رسیدن به آرمان‌ها، تحقق هدف‌ها، و انجام دادن مقاصد تربیتی است [۱]. از نظر آیزنر^۱ برنامه درسی یک مدرسه، یا یک کلاس یا یک درس را می‌توان مجموعه‌ای از وقایع از قبل پیش‌بینی شده دانست که به قصد دستیابی به نتایج آموزشی - تربیتی، برای یک یا بیش از یک دانش‌آموز در نظر گرفته شده‌اند. و عناصر مختلفی از جمله: هدف، محتوا، روش و ارزشیابی به عنوان جوهره هر نظام آموزشی ضامن کیفیت، کارایی و اثربخشی آن می‌باشد [۲]. پس لازم است فرصت‌هایی جهت رشد همه جانبه یادگیرندگان فراهم نماید. طبق گزارش یونسکو^۲ (۱۹۹۹) از دهه ۱۹۶۰ که تأکید بر یادگیری، فراگیر و همگانی شده است، اصلاح، تغییر و بازنگری در برنامه‌های درسی و روش‌ها و محتوای نوآورانه ضرورت یافت و پیشنهاد شد به نیازهای یادگیرنده و جامعه هر دو توجه شود و اصلاحات برای همه عناصر برنامه‌های درسی اعمال شود و بر اهداف، محتوا و روش‌های مناسب در برنامه درسی تأکید گردد. در سال ۱۹۶۲، خانم هیلدا تابا با نگاه نوین و گسترده‌ای در کتاب "برنامه ریزی درسی تئوری و عمل" به برنامه‌ی درسی نگریست و علت اصلی آشفتگی‌های جامعه را برنامه‌های درسی دانست. امروزه به مفهوم برنامه‌ی درسی صرفاً به عنوان یک ماده‌ی درسی، محتوا، نتایج یادگیری یا طرح درس نگریسته نمی‌شود، بلکه مفهوم برنامه‌ی درسی حوزه‌ای فراتر را شامل می‌شود. در آستانه قرن ۲۱ در حوزه آموزش و پرورش با توجه به سطح انتظارات عرصه‌های مختلف و تغییر نیازمندی‌های جامعه همگی ضرورت بازنگری در آموزش و پرورش را فراهم کرده لذا پرداختن به برنامه‌های آموزشی ضروری به نظر می‌رسد [۳]. برنامه درسی مهارت‌های زندگی یکی از برنامه‌های موفق در زمینه پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی در دانش‌آموزان می‌باشد و به طور کلی دانش و توانایی دانش‌آموزان را در مقابله با خطراتی که زندگی آنها را تهدید می‌کند افزایش می‌دهد. مهارت‌های زندگی برای بهتر زیستن به ما کمک می‌کند که با مشکلات زندگی به شیوه مثبت برخورد نموده تا به موفقیت‌های بیشتر نایل آییم [۴].

¹ Izner

² UNESCO

برنامه‌ریزی در آموزش ابتدایی یک نوع سرمایه‌گذاری درازمدت اما پر سود از نقطه نظر نیروی انسانی و عوامل تولید اقتصادی و فرهنگی است که بی‌گمان هر جامعه‌ای از فواید آن سود خواهد برد. در مکتب متعالی و مترقی اسلام، یکی از مهم‌ترین حقوق انسان‌ها، حق برخورداری از تعلیم و تربیت است. تأمین این حق به استناد آیات، روایات و احادیث از جمله آیه ۹ سوره زمر «هل یستوی الذین ...» و سفارش پیامبر گرامی اسلام که می‌فرمایند: «طلب العلم فریضه علی کل مسلم» از اهمیت بسزایی برخوردار است. (هدف‌های کلان سند تحول بنیادین آموزش و پرورش). بررسی نیازهای آموزشی کودکان به مهارت‌های زندگی در دوره ابتدایی، سهل الوصول بودن دانش و اطلاعات و نیز مسایل و مشکلاتی که همگام با پیشرفت‌های علمی و فنی در دنیای امروز به وجود می‌آید، موجب پیدایش نیازها و گرایش‌های جدیدی در برنامه‌های درسی شده است. بنابراین این دانش‌اندوزی دیگر رویکرد مناسبی در برنامه‌های درسی نیست بلکه باید به دنبال رویکردی در نظام آموزشی بود تا در پرتو آن دانش‌آموزان به مهارت‌ها، نگرش‌ها و دانش‌هایی مجهز شوند که هم در زندگی روزمره آنان به کار آید و هم برای دنیای پیچیده و پر تحول فردا آماده شوند [۵]. مهارت‌های زندگی رفتارهای آموخته شده و اکتسابی هستند که برای زندگی اثربخش که شامل آگاهی و ایجاد شرایط لازم جهت رشد چنین رفتارهایی می‌باشد ضروری‌اند. سازمان جهانی بهداشت مهارت‌های زندگی را این‌گونه تعریف می‌کند: مهارت‌های زندگی یعنی توانایی لازم برای رفتار مثبت و سازگارانه و به فرد توان رویارویی مؤثر با چالش‌های زندگی روزانه را می‌دهد. برنامه‌های درسی مهارت‌های زندگی، تدوین اهداف، محتوا و روشها، آموزش مهارت‌های اساسی زندگی به فراگیران است تا در موقعیت‌های متفاوت زندگی بتوانند درست تصمیم بگیرند و با خلاقیت مسائل خود را حل نموده و با غلبه بر هیجانات و ارتباط صحیح با افراد بتوانند در مسیر درست گام بردارند. در واقع تنوع محتوا و روشهای آموزشی و به کارگیری "تکالیف محور" و حرکت از "حافظه محوری" و "حافظه پروری" به سمت "مهارت آموزی" و ارزشیابی فرآیند محور و تأکید بر ارزیابی می‌تواند یادگیری و کاربرد مهارت‌های زندگی را بهبود بخشد.

لذا با توجه به اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی بر سلامت و بهداشت روان و تأثیرات فردی و اجتماعی بر زندگی دانش‌آموزان و تایید نتایج پژوهش‌های خارجی و داخلی دال بر وجود ضعف‌هایی در آموزش‌های صحیح

سزایی برخوردار می‌شود. عادت‌ها، طرز تفکر، عقاید و تمایلاتی که فرد در ایام کودکی کسب می‌کند، اساس موفقیت و یا شکست او در دوره‌های بعدی زندگی را تشکیل می‌دهد. کودک در این دوره آمادگی بسیاری برای دریافت و اثرپذیری دارد و دریافت‌های او به صورت عمیق و جدی در ذهن و روانش باقی می‌ماند و آنجا که کودک بیشتر وقت مفید خود را در خانواده و مدرسه می‌گذراند ضرورت دارد که خانواده و مدرسه اطلاعات مفیدی را در ارتباط با مسایل روانی و شخصیتی کودکان داشته باشند و به صورتی هدفمند و درست کودکان را هدایت کنند. در اینجا است که اهمیت و ضرورت آموزش مهارت‌های زندگی برای کودکان مشخص می‌شود. داشتن یک زندگی منطقی، سالم، هدفمند و انعطاف‌پذیر برای مواجهه با مشکلات و فراز و نشیب‌های آن، اما چرا دست‌یابی به این هدف ارزشمند دست‌کم برای بسیاری از ما میسر نیست، سوالی است که با طرح موضوعی عمیق به نام "مهارت‌های زندگی" امکان پاسخ‌گویی می‌یابد.

شکوهی بر این باور است که "نوزاد آدمی هر چند آدمیزاده است، اما آدم نیست. بشر تنها با تعلیم و تربیت آدم تواند شد." این ایده‌ی شکوهی مبین نکته‌ای است: یعنی اگرچه انسان به طور ذاتی بنیه‌ی اجتماعی- فرهنگی دارد ولی به فعل درآمدن آن نیاز به تعلیم و تربیت دارد [۶]. در حال حاضر در آموزش و پرورش دوره ابتدایی کشور در حوزه یادگیری مهارت‌های زندگی، برنامه درسی منسجمی که تمام ابعاد و ارکان برنامه درسی را بر اساس نیازهای دانش‌آموزان، جامعه و... را در بر گرفته باشد، وجود ندارد. لازم به ذکر است که فقدان برنامه درسی مناسب آموزش مهارت‌های زندگی در دوره ابتدایی باعث عدم توانایی در زندگی فردی و اجتماعی در حال و آینده می‌گردد و در بزرگسالی تغییر در رفتارها و باورها ی غلط امکان‌پذیر نمی‌باشد. لذا پرداختن به آموزش مهارت‌های زندگی در دوره ابتدایی ضروری بوده و مستلزم طراحی برنامه درسی همه‌جانبه می‌باشد، زیرا توانمندی‌های رفتار و ویژگی‌های شخصیتی بزرگسالان تحت تأثیر رویدادهایی است که در دوران کودکی نقش بسته است و نبود برنامه ریزی دقیق در سطوح کلان نظام آموزشی در آینده جامعه را با مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو خواهد نمود.

در همه کشورهای جهان، آموزش ابتدایی به علت نیاز جوامع مختلف، از اهمیتی پایه‌ای و زیربنایی برخوردار است و ضرورت‌های متعددی باعث گردیده که این نوع آموزش در برنامه ریزی‌های آموزشی کشورها از نیازهای حتمی و غیر قابل انکار محسوب شود. سرمایه‌گذاری و

محتوای آن‌ها حالتی ابلاغی، رسمی، همگانی و تجویزی دارند. برنامه ریزی درسی در ایران مانند سایر برنامه‌های آموزش و پرورش، از اموری است که به شکل بسیار متمرکز اداره می‌شود. به همین دلیل، تشکیلات آموزش و پرورش در استان‌های کشور نشانه‌ای که حاکی از عهده دار بودن وظیفه‌ای در این زمینه باشد، ندارد و فرایند برنامه ریزی در گروه‌های «دفتر برنامه ریزی و تألیف کتب درسی» انجام می‌شود که محدود به همکاری در برنامه ریزی با مدیران، صاحب نظران و کارشناسان دفتر است و معلمان مجرب و صاحب صلاحیت، ضمن این که در گروه‌های برنامه ریزی فعال هستند، اما در مقایسه با کارشناسان نقش ثانوی را بر عهده دارند. در خصوص نوآوری پژوهش، چنین می‌توان بیان کرد: پژوهش‌ها و تجربیات زیادی در حوزه آموزش مهارت‌های زندگی انجام شده است. اما به طور اخص چارچوبی که به بررسی شش عنصر برنامه درسی مهارت‌های زندگی در دوره ابتدایی توجه کرده باشد، انجام نشده است و همین امر نوعی نوآوری محسوب می‌گردد.

نتایج بررسی پژوهش‌های انجام شده در این زمینه به این شرح است: یافته‌های پژوهش بندک [۷] نشان می‌دهد، برنامه درسی پیشنهادی متخصصین در خصوص برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی با برنامه درسی مورد تأکید سند ملی تفاوت‌های زیادی در مولفه‌های هدف، محتوا، روش آموزش و روش‌های ارزشیابی ندارد. روحانی [۸] در پژوهشی به این نتیجه رسیده است که اجرای طرح آموزش مهارت‌های زندگی، زمانی کارآمدی بیشتری خواهد داشت که افراد بیشتری در جامعه با آن درگیر شوند به عبارت بهتر، شرایط فرهنگی و اجتماعی جامعه نشان از آن دارد که این طرح نه تنها در مدارس و در تمام سطوح آموزشی بلکه باید در سطح اولیای دانش آموزان، مربیان و کلیه دست‌اندرکاران آموزش و پرورش و همچنین ادارات و نهادهای مختلف برگزار گردد. اوریل جانستون^۱ [۹] در پژوهش خود نتیجه گرفته است با استفاده از روش‌های فعال تدریس از جمله بازی، مهارت‌های زیادی را می‌توان به دانش آموزان آموزش داد و در زمان بازی یادگیری دانش آموزان توسعه پیدا می‌کند. پاولو دوسیا^۲ و همکاران [۱۰] در پژوهش خود دریافته‌اند که: صلاحیت‌های معلمان از تجربه، تخصص و مهارت و نگرش نشئت می‌گیرد و بزرگترین مشکل معلمان دوره ابتدایی نبوده صلاحیت‌های بین فرهنگی است که باید از

در نظام آموزشی دوره ابتدایی، باعث گردید در این پژوهش چارچوبی بر اساس نظر متخصصین این حوزه طراحی شود تا مولفه‌های شش عنصر اصلی برنامه درسی که از پیش تعیین شده است مشخص و ارتباط هر عنصر با عناصر دیگر بررسی گردد.

متولی آموزش مهارت‌های زندگی در ابتدا سازمان بهزیستی و توانبخشی کشور بوده است ولی در حال حاضر آموزش مهارت‌های زندگی در دوره ابتدایی نظام آموزشی ایران محدود به آموزش آداب و مهارت‌های زندگی اسلامی یا همان طرح "کرامت" می‌باشد، که این برنامه نیز به علت نامشخص بودن چارچوب نظری متأسفانه مطالعه عمیقی روی آن صورت نگرفته است. با توجه به این که یکی از کارکردهای مهم نظام آموزش و پرورش کشور آماده سازی دانش آموزان برای زندگی فرداست و تنها نباید به بعد آموزشی در مدارس کشور پرداخته شود از طرفی شاهد هستیم که نظام آموزشی ما در زمینه آماده سازی دانش آموزان برای مقابله با سختی‌های زندگی فعالیت خاصی انجام نداده است هرچند از حیث علمی و مهارت‌های ذهنی دستاوردهای خوبی کسب کرده است. با این وجود ارائه چارچوب مناسب برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی در دوره ابتدایی می‌تواند موجب ارتقای مهارت‌های اجتماعی، مهارت‌های رشد فردی دانش آموزان را فراهم نماید و آموزش بر اساس این چارچوب دانش آموزان را برای زیستن در جهان متحول و متغیر کنونی آماده و مجهز به مهارت‌های لازم و ضروری و عمل در موقعیت‌های گوناگون نماید. همچنین می‌تواند برای سیاستگذاران، برنامه ریزان درسی، مولفان کتب درسی و حتی محققان حوزه علوم تربیتی به ویژه در حوزه برنامه درسی مفید واقع شود، و بی توجهی به آن تأثیر سوء بر بهداشت روان دانش آموزان و جامعه را دربر خواهد داشت.

در نظام آموزشی و تولید برنامه‌های درسی ایران جهت گیری موضوع مدار و انتقال معلومات و روش‌های یک سو به غیر فعالانه در آموزش، کم و بیش حفظ شده است و مطالعات انجام شده در نظام برنامه‌های درسی حاکی از کاملاً متمرکز بودن نظام طراحی و تولید برنامه‌های درسی و یکسان بودن آن برای تمام دانش آموزان است. این نوع برنامه‌های درسی اصولاً بسیار به کتاب درسی واحد متکی بوده و محتوا محورند. به تفاوت‌های فردی و شناختی دانش آموزان در کلاس درس، تفاوت‌های اقلیمی، اجتماعی، منطقه‌ای و محیط آموزشی و مدرسه‌ای دیگر توجهی نمی‌شود و برنامه‌های درسی و

¹ Avrill johnstone

² Paola Dusia

شده توسط "ماریان.د.آلیو" در جدول ۱ است که دارای شش عنصر اهداف، نیازها، زمان، محتوا، راهبردهای یاددهی - یادگیری و روش ارزشیابی است.

سوال های پژوهش

- ۱- نیازهای دانش آموزان در برنامه درسی مهارت‌های زندگی دوره ابتدایی کدام است؟
 - ۲- اهداف و مقاصد برنامه درسی مهارت‌های زندگی در دوره تحصیلی ابتدایی کدام است؟
 - ۳- محتوای آموزشی مناسب برنامه درسی مهارت‌های زندگی در دوره تحصیلی ابتدایی کدام است؟
 - ۴- مدت و زمان آموزش مناسب برنامه درسی مهارت‌های زندگی دوره ابتدایی کدام است؟
 - ۵- روش های مناسب یاددهی- یادگیری مهارت‌های زندگی در دوره تحصیلی ابتدایی کدام است؟
 - ۶- روش های مناسب سنجش و ارزشیابی برنامه درسی مهارت‌های زندگی در دوره ابتدایی کدام است؟
- با توجه به سوال های مطرح شده چارچوب مفهومی اولیه در قالب نمودار ۱ نمایش داده شده است:

طریق دوره های ضمن خدمت باعث توسعه فرهنگی و خودآگاهی آنان گردید که در نهایت منجر به تغییر نگرش و رفتار و کسب صلاحیت ها میگردد. پترسون^۱ [۱۱] و همکاران در پژوهش خود نتیجه گرفته اند: تقویت و توسعه ی مهارت‌های زندگی والدین باعث توسعه ی مهارت های کودکان در نهایت تحکیم خانواده می گردد. آزمان حسن^۲ و همکاران [۱۲] دریافته اند: برای اجرای دوره های آموزشی باید اهداف برنامه آموزشی، نتایج یادگیری، زمینه و محتوا، ورودی و فرآیند مورد توجه قرار گیرد. یاپندی^۳ [۱۳] در پژوهش خود با عنوان " مهارت‌های زندگی بر اساس ساختار شخصیت در کشورهای اسلامی" در یافته است که ارزش های توحیدی مبنایی برای فرآیند آموزش مهارت‌های زندگی است که می تواند در ساخت و توسعه ی شخصیت در نظام آموزشی مؤثر واقع شود. راسمن^۴ [۱۴] در نتایج پژوهشی خود چنین بیان می کند: بهترین شیوه ها شامل فعالیت های: مشارکت، گزارش دادن، آموزش در خانه، مدل سازی آموزش واقعی است. جان کیسیبو^۵ [۱۵] در پژوهش خود دریافته است که تمامی ذینفعان از مهارت‌های زندگی تعریف روشنی ندارند و هیچ ارتباط روشنی بین روش‌های مورد استفاده برای آموزش مهارت‌های زندگی و خودمهارت‌های زندگی وجود ندارد. نتایج این مطالعه نشانگر توجه بیشتر به آموزش ضمن خدمت معلمان در توسعه مهارت‌های زندگی، وضوح بیشتر محتوای مهارت‌های زندگی در دروس و تسهیل درک مشترک مفهوم مهارت‌های زندگی بین معلمان و اولیاء می باشد. در هر کدام از پژوهش های ذکر شده از بعد خاصی به موضوع توجه گردیده است که هر کدام با عناصری از برنامه درسی مرتبط است ولی در پژوهش حاضر به ۶ عنصر اهداف، نیازها، محتوا، زمان آموزش، راهبردهای یاددهی- یادگیری، ارزشیابی برنامه درسی آموزش مهارت های زندگی و بالاخص در دوره ابتدایی توجه گردیده است که می تواند از نوآوری های پژوهش باشد. در ادامه توسعه ی مدل های آموزشی و تغییرات بوجود آمده در قالب جدول ۱ نمایش داده شده است.

لازم به ذکر است هدف اصلی این پژوهش ارایه چارچوب برنامه درسی مهارت های زندگی در دوره ابتدایی است، چارچوب برگرفته از مدل برنامه درسی ارایه

¹ Petterson

² Azman hasan

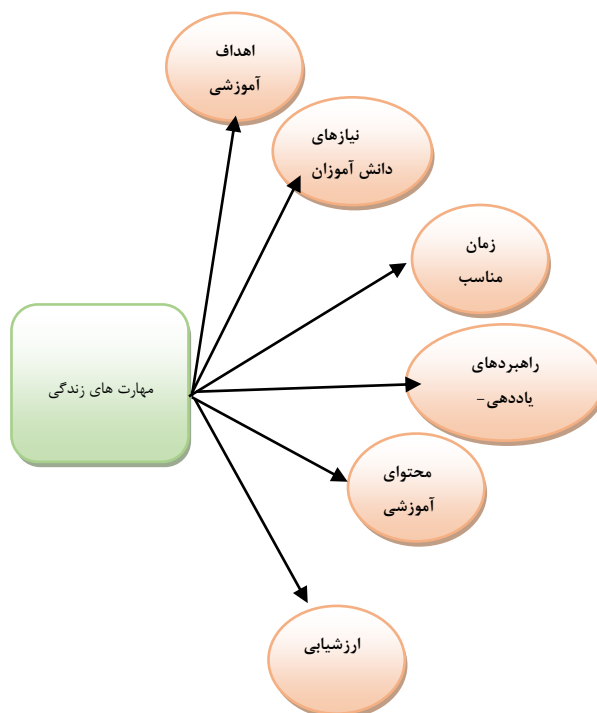
³ Yapandi

⁴ Rusman

⁵ Joha. Kissiibo

جدول ۱. تحلیل توسعه‌ی مدل‌های برنامه‌ریزی (Marian D. ILIE-2013)

نویسنده	تاریخ انتشار	اسم مدل	مراحل برنامه‌ریزی درسی
بوییت	۱۹۲۴	مدل باییت	انتخاب هدف - اجرای مراحل رسیدن به هدف
چارترز	۱۹۲۳	مدل چارترز	تنظیم مجموعه‌ای از اصول-استفاده از اهداف جزئی-استخراج اهداف مورد نیاز یادگیری-توسعه مباحث موضوعی
تایلر	۱۹۴۹	مدل برنامه‌ریزی منطقی	اهداف-انتخاب تجارب یادگیری-سازماندهی تجارب یادگیری-ارزیابی
تاپا	۱۹۶۲	مدل قیاسی	تشخیص نیازها-هدف-روش-موضوع-ارزیابی
گودلد و ریچتر	۱۹۶۶	مدل سطح برنامه‌ریزی	پیروی از مدل تیلور در سطح برنامه‌ریزی-آموزشی-سازمانی-اجتماعی
جانسون	۱۹۶۷	مدل P-I-E	عصر برنامه‌ریزی-عناصر اجرایی-عناصر ارزیابی
شوآب	۱۹۶۹	مدل شوآب	تفکیک هدف و وسیله-مشورت-مکان‌های مشترک (موضوع، یادگیرنده، معلم، محیط)
والکر	۱۹۷۶	مدل طبیعی	داده-شور و مشورت-سیاست-طراحی
کوهن	۱۹۷۴	مدل تعاملی	رویکرد غیرخطی به انتخاب اهداف-انتخاب تجارب یادگیری-سازماندهی تجارب یادگیری-ارزیابی
اسکیل بک	۱۹۷۶	مدل تحلیل وضعیت	تحلیل وضعیت-قاعده‌سازی اهداف-ساختن برنامه-اجرا و نظارت
سیلور والکساندرولوییز	۱۹۸۱	مدل سیلور والکساندرولوییز	اهداف و مقاصد-طراحی برنامه‌ریزی-اجرا-ارزیابی
مک‌گری	۱۹۹۷	مدل‌های پویا	تجزیه و تحلیل موقعیت-اهداف و مقاصد-موضوع-آموزش استراتژی-ارزیابی استراتژی
ویگینرومک تای	۱۹۹۸	درک به وسیله طراحی مدل	شناسایی نتایج مطلوب-بررسی شواهد نیاز به درک-طرح و آموزش تجارب یادگیری
پوتولیا	۲۰۰۲	مدل رویکرد جامع	طرح ساختاری (اهداف، موضوع، زمان، استراتژی آموزش، ارزیابی استراتژی) طرح فرایندی (برنامه‌ریزی، اجرا، ارزیابی)-محصول برنامه
اولیو	۲۰۰۵	مدل اولیو	تعیین نیازها (دانش آموز، جامعه، موضوع)-اهداف آموزشی-موضوعات آموزشی-سازماندهی و اجرای برنامه آموزشی-انتخاب استراتژی-انتخاب تکنیک‌های ارزیابی

نمودار ۱. چارچوب مفهومی

روش پژوهش

تضمینی بر اتکاپذیری وانتقال پذیری الگو باشد. در خصوص پایایی نتایج مصاحبه، بعد از جمع‌بندی داده‌ها از خبرگان نظرخواهی گردید و مورد تأیید قرار گرفت. همچنین نتایج به دست آمده با روش تطبیقی با اسناد فرادستی از جمله سند برنامه درسی ملی مقایسه گردید. جهت بررسی درستی، استحکام و اعتبارسنجی داده‌ها در پژوهش حاضر از چهار معیار مقبولیت، قابلیت اعتماد، تأیید پذیری، انتقال پذیری استفاده شد. جهت ارتقاء مقبولیت یا اعتبار داده‌ها از مصاحبه‌ی فردی استفاده شد. مصاحبه‌های کدبندی شده شرکت‌کنندگان به خودشان برگردانده شده و آن‌ها کدهای انتخابی را منطبق با تجارب خود یافتند و درصد بالایی از کدهای استخراج شده و مقوله‌های پیشنهادی مورد توافق افراد بود.

یافته‌ها

در این پژوهش سؤال‌های مصاحبه‌با به کارگیری ابعاد اصلی آموزش مهارت‌های زندگی در باره آن چه در نظام تعلیم و تربیت ایران وجود دارد، طرح شده است و پاسخ‌دهندگان حال فعلی آموزش را ملاک پاسخ قرار داده‌اند. (جدول سؤال ۲ به عنوان نمونه)

رویکرد پژوهش حاضر از منظرهدف، کاربردی و روش پژوهش کیفی از نوع اکتشافی است با جامعه‌ای متشکل از ۱۵ نفر از خبرگان و کارشناسان تعلیم و تربیت شاغل در وزارت آموزش و پرورش و هیئت علمی دانشگاه که در خلال تحلیل هم‌زمان داده‌ها و کدگذاری‌ها، تقریباً اشباع نظری مطلب حاصل شد. اما برای رسیدن به اشباع کامل، فرایند مصاحبه با اعضای دیگر جامعه ادامه یافت، طوری که ضمن تفسیر و تحلیل داده‌ها کیفیت حاصل شد. در این پژوهش روش نمونه‌گیری گلوله برفی بوده است. در خلال تحلیل هم‌زمان داده‌ها و کدگذاری‌ها، تقریباً اشباع نظری مطلب حاصل شد. اما برای رسیدن به اشباع کامل، فرایند مصاحبه با اعضای دیگر جامعه ادامه یافت، طوری که ضمن تفسیر و تحلیل داده‌ها کیفیت حاصل گردید. ابزار اصلی جمع‌آوری اطلاعات در این تحقیق مصاحبه بوده است. سؤال‌های مصاحبه پیرامون مفروضات اساسی برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی مطرح گردید. سپس همه‌ی مصاحبه‌ها به طور دقیق به متن برگردانده شد و کدگذاری باز به صورت پاراگراف به پاراگراف انجام گرفت. درگام آخر نظریه‌ی بیان شده با چارچوب مشابه و متضاد موجود مقایسه شد تا

جدول ۲. تعدادی از کدهای باز مربوط به پاسخ سؤال اول

شماره کد باز	کد باز	کد مصاحبه شونده‌گان
۱	آموزش مهارت چگونه زیستن به دانش آموزان ضروری است.	۳
۲	از جمله مهارت‌ها آموزش شهروندی است.	۱۸، ۱۳
۳	آموزش مهارت زندگی کردن با دیگران مهم است.	۵۶، ۱۰، ۱۱
۴	آموزش توانایی حل مشکلات باید در برنامه درسی در نظر گرفته شود.	۱، ۷، ۱۲
۵	آرامش و روابط دوستانه محقق نشده است.	۱۱، ۱۲
۶	باید شناخت خود و روابط بین فردی جزء اهداف باشد.	۶، ۹، ۱۱
۷	باید مهارت حل مسئله تو روابط بین فردی خود را بشناسد.	۱، ۷، ۸، ۱۱
۸	کنترل محیط خودشون و هیجانات مهم است.	۱، ۵، ۷، ۹
۹	آموزش مهارت نه گفتن و جرأت مندی در دوره ابتدایی اهمیت دارد.	۱
۱۰	آموزش مهارت استفاده از رسانه‌های نوین برای دانش آموزان نیاز است.	۱، ۲، ۴، ۶

سؤال ۱. اهداف و مقاصد برنامه درسی مهارت‌های زندگی در دوره تحصیلی ابتدایی چیست؟

۳ ارتباط این کدها با کدهای باز و فراوانی هر مقوله را نشان می‌دهد.

در این مرحله از میان کدهای باز در نهایت مقوله‌هایی که قدرت مفهومی بیشتر داشتند و بهتر می‌توانستند مفاهیم و خرده مقولات را پیوند دهند، انتخاب شد. جدول

جدول ۳. مفاهیم و کدهای (اهداف آموزشی)

مفهوم	کدنهائی	کد مصاحبه شونده	فراوانی
	آموزش برای چگونه زیستن	۳،۴	
	تربیت شهروند خوب	۱،۴،۵،۷،۸،۱۳،۱۴	
ارتقای مهارت‌های اجتماعی عام	آمادگی برای رویارویی با چالش‌های زندگی بزرگسالی	۳،۴،۷،۸،۱۰،۱۱،۱۲،۱۳،۱۴،۵	
	آموزش مهارت همزیستی مسالمت آمیز	۳،۴،۱۲،۱۳	۱۲
	آموزش صلح و دوستی	۱۳	
	توانایی تحلیل مسائل و چالش‌های زندگی	۱،۷،۸،۱۱،۱۲	
ارتقای مهارت‌های اجتماعی خاص	دوست یابی	۳،۱۱،۱۲	
	آموزش مهارت ارتباط	۱،۳،۴،۵،۶،۹،۱۱،۱۲	۱۰
	درک همدلانه	۷،۸،۱۱	
	آموزش مهارت تفکر	۱،۵،۱۱	
ارتقای مهارت‌های ذهنی	آموزش مهارت حل مسئله	۱،۷،۸،۱۱،۱۲	۷
	مهارت تفکر نقاد	۶،۷،۱۱	
ارتقای مهارت خود مدیریتی	آموزش مدیریت هیجان و خشم	۱،۶،۷،۵،۹	
	خودمراقبتی	۳،۶	۶
	مهارت نه گفتن	۱	
	مهارت استفاده از فضای مجازی	۱،۲،۴،۵،۶،۸،۱۰،۱۲،۱۳،۱۴،۱۵	۱۱
ارتقای مهارت استفاده از فاوا	ارتقای سواد رسانه ای	۱،۲،۴،۵،۶،۸،۱۰،۱۲،۱۳،۱۴،۱۵	

۱- نیازهای دانش آموزان در برنامه درسی مهارت‌های زندگی دوره ابتدایی کدام است؟
 در خصوص چگونگی ارزیابی محتوای آموزشی مهارت‌های زندگی بر اساس نظرات مصاحبه شوندگان و استخراج فراوانی‌ها با دودیدگاه روبرو می‌شویم:

الف) عده‌ی کثیری بر تلفیق محتوای آموزشی با دروس اصلی و در کتب درسی هستند و معتقدند که از هر فرصت آموزشی در مدرسه در قالب توسعه‌ی محیط‌های یادگیری که از تأکیدات سند تحول بنیادین نیز می‌باشد، باید بهره‌جست. مصاحبه شونده (کد ۲): "پیشنهاد سند تحول تلفیقی است، سند برنامه درسی هم تلفیق محتوا را مطرح کرده است." مصاحبه شونده (کد ۱۴): "برنامه مهارت‌های زندگی در لحظه لحظه‌های آموزش و پرورش بچه‌های ما باید سهیم باشد، بهترین حالت این است که در برنامه درسی لحاظ شود."

ب) برخی دیگر نیز بر تهیه محتوای تکمیلی و فعالیت فوق برنامه را پیشنهاد نموده‌اند و لحاظ نمودن ساعت خاص در برنامه کلاسی و هفته‌ای را ترجیح می‌دهند. (کد ۱) بیان نموده است: "یک سری محتواهای تکمیلی متناسب با پودمان‌هایی برای آموزش مهارت‌های زندگی نیاز داریم." لازم ذکر است که صاحب‌نظران در چگونگی کیفیت محتوا پیشنهاد تهیه محتوای مسئله محور را دارند

۲- اهداف و مقاصد برنامه درسی مهارت‌های زندگی در دوره تحصیلی ابتدایی کدام است؟
 با توجه به نتایج مندرج در جدول ۳ و مقایسه

دروس اصلی نیز بی تأثیر نخواهد بود، مانند مهارت تفکر، حل مسئله و تفکر نقاد، مصاحبه شونده (کد ۱۱): "دانش آموزان در واقع هر موضوعی را از هر کسی نپذیرند این موضوع تفکر انتقادی است که برای زندگی حال و آینده مهم است."

۳- محتوای آموزشی مناسب برنامه درسی مهارت‌های زندگی در دوره تحصیلی ابتدایی کدام است؟

یادگیری و کسب اطلاعات از ویژگی‌های بارز انسان هاست. خداوند انسان را به تأمل در خلقت جهان و تفکر دعوت کرده است شایسته است انسانها خوب یاد بگیرند تا خوب بینند، خوب بشنوند و درست بیاندیشند، رموز خلقت را کشف کنند و همواره ذهنی خلاق داشته باشند. با توجه به تغییر محتوای برخی کتب و برگزاری آموزش های ضمن خدمت با محتوای حجیم آموزشی، آموزش ها نامتناسب با نیازهای دانش آموزان به آنان ارائه شده است که با گذشت زمان دانش و آموخته های اولیه ناکارآمد شده و همه ساله با روش ها و شیوه های تکراری تدریس می شود. [۱۸] در پاسخ صاحب نظران به سؤال سوم در ارتباط با روش های مناسب یاددهی - یادگیری مهارت‌های زندگی، نتایج بیانگر اهمیت، روش اکتشافی با فراوانی ۹ و در بر گرفتن ۶۰٪ نظر مصاحبه شونده‌گان است که این روش شامل روش های تجربی، پروژه محور، بارش مغزی و قرار دادن در موقعیت های عملی است. مصاحبه شونده (کد ۱۱) چنین بیان کرده است: "روشی که دانش آموز را درگیر فکری کرده و در موقعیت های عملی قرار دهد". مصاحبه شونده (کد ۳) بیان کرده است: "در بیشتر مواقع روش نمایش یکی از راهبردهای مهم یادگیری است." یادگیری مشارکتی در رتبه های بعدی قرار گرفته در این روش می توان از راهبردهایی نام برد از جمله: فعالیت گروهی، تعاملی، گردش های علمی، بازی گروهی. (کد ۱): "راهبردها، روش ها، الگوهایی برای تدریس انتخاب شود که تعاملی باشد." مصاحبه شونده (کد ۹): "عمدتا از روش تعاملی مثل روش های همراه با بازی باید استفاده کرد." روش مبتنی بر حل مسئله توسط برخی از مصاحبه شونده‌گان مطرح گردیده است از جمله (کد ۵): "تا زمانی که دانش آموز درگیر حل مسئله نشود، نمی تواند قدرت تحلیل و رویارویی با مشکلات را داشته باشد و در تصمیم گیری ضعف داشته در نتیجه باعث کاهش اعتماد به نفس می شود. روش دیگر آموزش تسلط یاب است: استاندارد می که دانش آموزان باید به آن برسند تا پذیرفته شود که در موضوع یا مهارت مورد نظر به حد چیرگی رسیده اند. [۱۹] یافته

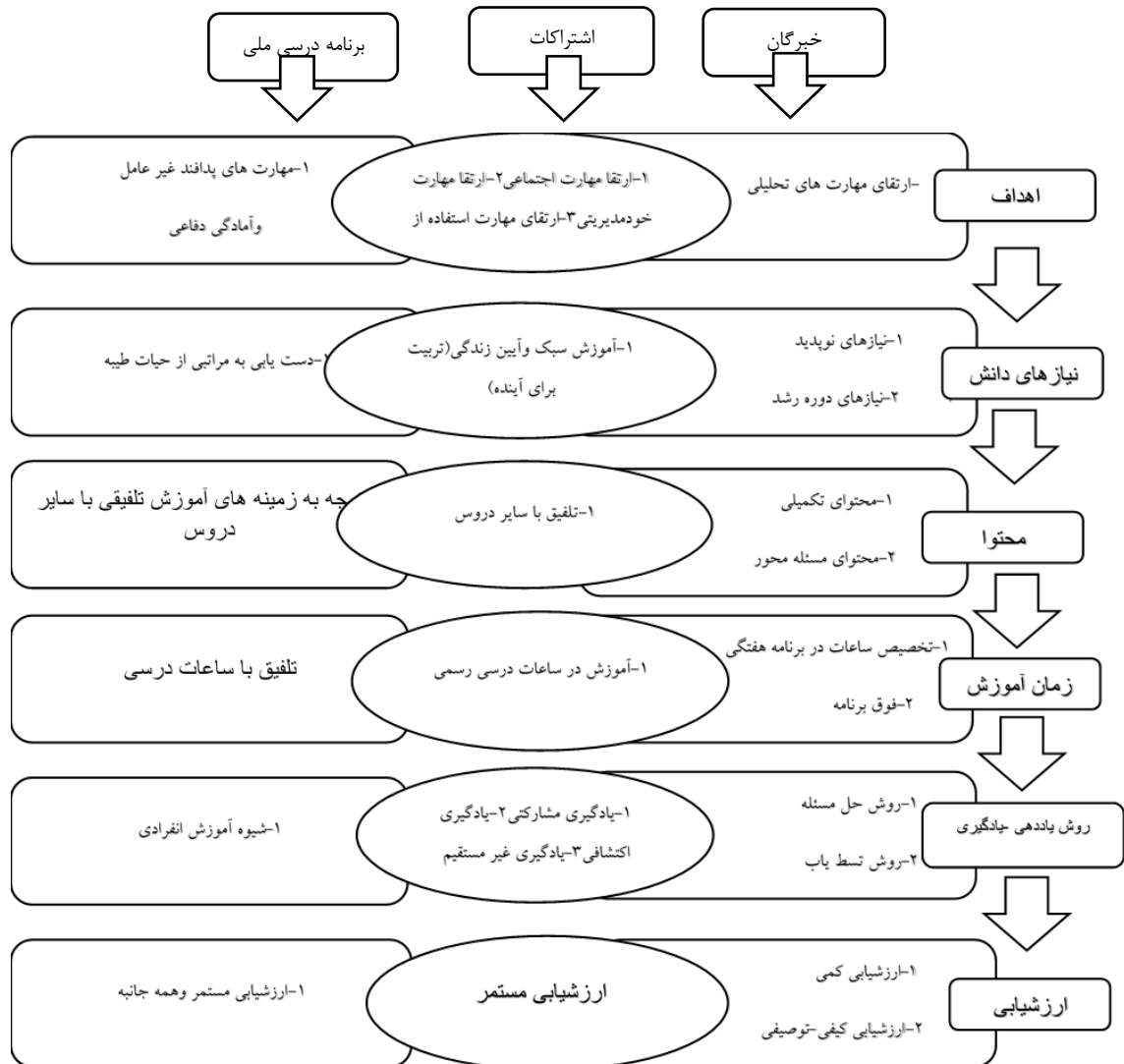
فراوانی های به دست آمده، ارتقای مهارت‌های اجتماعی عمومی از مهم ترین اهداف آموزش مهارت‌های زندگی می باشد که مورد نیاز دانش آموزان در ارتباط با دیگران است. در این پژوهش ۸۰٪ مصاحبه شونده‌گان بر این شاخص تأکید نموده اند. (کد ۴) اظهار کرده است: "باید آموختن برای زیستن باشد، اگر چیزی را ما یاد دادیم که به درد زندگی نخورد بی ثمر است." از مهم ترین اهداف و مقاصد آموزش مهارت‌های زندگی، ارتقای مهارت‌های اجتماعی عمومی و فردی است که فرد را آماده برای رویارویی با چالش های زندگی می نماید. از جمله آموزش مهارت‌های چگونه زیستن، تربیت شهروندی، صلح و زیستن مسالمت آمیز در کنار دیگران، همان مفاهیمی که سازمان یونسکو با عنوان کلی (یادگیری گنج درون) بر چهارستون "یادگیری زیستی" "باهم زیستن" و "انجام دادن" و "دانستن" یاد کرده است. مهارت بعدی ارتقای مهارت استفاده از فناوری ارتباطات و اطلاعات است که در عصر حاضر از ضروریات آموزشی به دانش آموزان به شمار می رود از جمله ارتقاء سواد رسانه ای و آشنایی با فرصت ها و تهدیدهای فضای مجازی می توان نام برد. کاربرد مناسب فناوری اطلاعات و ارتباطات موجب کسب دانش و مهارت های یادگیری مورد نیاز تا پایان زندگی فراگیران را ارتقاء می دهد. [۱۷]. (کد ۱۳) چنین بیان کرده است: "ارتباطات در فضای مجازی خیلی ضرورت دارد که به دانش آموزان آموزش داده شود." (کد ۹): "چگونگی استفاده از پدیده های نوظهوری، مثل فضای مجازی را باید آموزش بدهیم". در مرحله بعدی ارتقای مهارت‌های اجتماعی فردی با فراوانی ۱۰ قرار می گیرد که مرتبط با مهارت های همدلی و مهارت ارتباطی و دوست یابی مرتبط است و دانش آموزان را آماده برای رفتارهای بین فردی می نماید (کد ۱۲) چنین بیان کرده است: "مهارت زندگی هدفش بهتر کردن روابط انسان ها برای بوجود آوردن دنیایی بهتر است." هدف دیگر ارتقای مهارت خودمدیریتی در دانش آموزان دوره ابتدایی است که شامل خودمراقبتی بالادست در دوران بلوغ و آموزش مهارت نه گفتن یا همان جرأت مندی است. مصاحبه شونده (کد ۱) چنین بیان کرده است: "باید به دانش آموزان خودرهبی، خودمدیریتی را یا بدهیم و قدرت تحلیل را بیاموزیم تا منجر به مهارت نه گفتن در مواقع لازم باشد." مصاحبه شونده (کد ۳): "قدرت نه گفتن را باید به دانش آموزان بیاموزیم که از جمله مهارت های اساسی است" از جمله اهدافی که مد نظر خبرگان بوده ارتقای مهارت‌های ذهنی است که در فرآیند یاددهی - یادگیری

نیازهای روز جامعه باید وجود داشته باشد. در این خصوص صاحب‌نظران نیز در مصاحبه‌های خود چنین بیان نموده‌اند: (کد ۱): "تعلیم و تربیت امری نیست که صرفاً حال بچه‌ها را فدای یک آینده احتمالی بکند." (کد ۲): "هم نیازهای حال مهمه هم نیازهای آینده." (کد ۵) چنین بیان کرده است: "خیلی مسائلی که بچه‌ها در آینده باهاشون مواجه خواهند شد شاید ما درست پیش‌بینی نکردیم ما در عصر تغییرات و ارتباطاتیم، نظام آموزش پرورش از این سرعت تغییرات کمی جا مانده است." (کد ۸): "شما با توجه به شرایط حال این آموزش‌ها را بهشون منتقل کنی که عملیاتی هم بشه تا بتونه در آینده یک شهروند فرهنگی بشه یه فرد متدین باشه." (کد ۱۲) چنین بیان کرده است: الان مهارت‌هایی تحت عنوان مهارت‌های هزاره سوم مطرحه مثلاً بچه‌ای در آینده می‌تونه موفق باشه که تفکر انتقادی داشته باشد.

۵- روش‌های مناسب یاددهی - یادگیری مهارت‌های زندگی در دوره تحصیلی ابتدایی کدام است؟
در ارتباط با زمان آموزش مهارت‌های زندگی صاحب‌نظران رویکردهای متفاوتی داشته‌اند، بالغ بر ۷۰٪ از صاحب‌نظران تأکید بر تلفیق آموزش در ساعات برنامه رسمی تدریس را دارند و معتقدند که آموزش مهارت‌های زندگی را از دروس اصلی نباید منفک نمود. مصاحبه‌شوندگان چنین بیان کرده‌اند: (کد ۶): "در تمام کتاب‌های درسی باید پخش بشه در هر جایی به مناسبت در بخشی آموزش داده بشه." (کد ۱۵): "ایده آل اینه که در تمام ساعات آموزشی اگر یه مدرسی مجهز داشته باشیم تک تک ساعات میتونه کار آموزشی انجام بده." (کد ۱۲): "از هر امکانی وزمانی باید برای آموزش مهارت‌های زندگی استفاده کنیم. هم به صورت مستقل و هم به صورت در هم تنیده." تعداد اندکی از صاحب‌نظران معتقدند که برای آموزش مهارت‌های زندگی باید زنگ وساعت خاصی را لحاظ نمود و یا در قالب ساعات فوق برنامه آموزش داد. (کد ۱۱): "باید تو برنامه رسمی بچه‌ها لحاظ بشه." (کد ۹): "اگر بشه ساعت‌های خاصی را در هفته چند ساعت تخصیص بدهند." (کد ۸): "فعالیت‌های فوق برنامه که از طریق بازی بشه اونها را به دانش‌آموزان منتقل کرد."

های حاصل از مصاحبه با (کد ۶): "بخش‌هایی را که در آموزش ارایه می‌کنیم در نهایت باید دانش آموز در موقعیت‌های واقعی به آن عمل کند." مصاحبه‌شونده (کد ۷): "در تربیت باید صبوری کرد، مهارت‌های زندگی، یعنی انسان‌سازی، که باید آرام آرام آموزش داد تا حدی که مهارت نهادینه شود." روش استفاده از مدیا روش دیگری است که صاحب‌نظران توصیه نموده‌اند: مالتی مدیاها (چند رسانه‌ای) مجموعه‌ای از رسانه و متن می‌باشد که از ترکیبی از متن، صدا، تصاویر ایستا، انیمیشن، ویدئو یا فرم‌های متنی قابل تعامل با کاربر می‌باشد. یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها مبین استفاده از مدیاها در آموزش مهارت‌های زندگی می‌باشد. (کد ۱۵) بیان می‌کند: "استفاده از رسانه‌های دیداری در آموزش مؤثر است بالاخص در دوره ابتدایی." البته می‌توان اذعان نمود که هر روشی که بتواند دانش‌آموزان را به سمت تفکر و مسئله‌یابی رهنمون سازد روش مناسبی می‌تواند باشد. درحقیقت باید روش تدریسی را برای آموزش مهارت‌های زندگی در دوره ابتدایی انتخاب نمود که سه ویژگی: (۱) تعاملی (۲) تجربی (۳) اکتشافی را دربر داشته باشد. در مرحله انتخاب راهبرد، الگو و روش باید مبتنی بر الگو، الگو مبتنی بر راهبرد و راهبرد مبتنی بر نظریه‌های یادگیری باشد

۴- مدت و زمان آموزش مناسب برنامه درسی مهارت‌های زندگی دوره ابتدایی کدام است؟
در پی تغییرات بوجود آمده در جوامع، در سطوح بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی مهارت‌های موردنیاز نیز دستخوش تغییرات گردیده و نیازهای جدیدی شکل گرفته است. شواهد موجود در جامعه و رویارویی با آسیب‌های اجتماعی نوپدید بیانگر این است که نظام تعلیم و تربیت در برنامه‌ریزی‌های کلان به موضوع آموزش مهارت‌های زندگی توجه نموده ولی در اجرا آموزش‌ها سطحی و مقطعی بوده و به نهادینه نمودن توجه نگردیده است. دانش‌آموزان دوره ابتدایی بیش از هر چیزی در زمان حال زندگی می‌کنند و گذشته برای آنها، تمام شده و از آینده هنوز تصویر روشنی ندارند، بنابراین ما ضمن این که در برنامه درسی تجارب گذشته را وارد می‌کنیم در تعیین اهداف، استراتژی‌ها و در واقع سیاست‌های روشن، آینده را هم مورد توجه قرار می‌دهیم اما در اجرا یک پیوند مستقیمی بین نیازهای واقعی دانش‌آموزان با

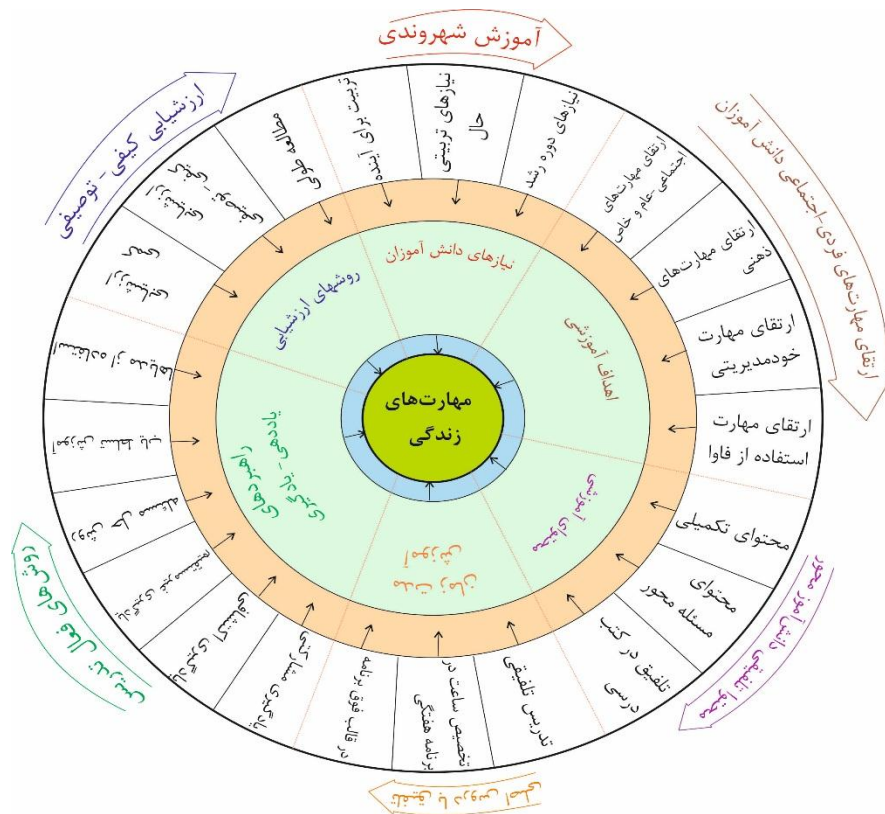
نمودار ۲. مقایسه همپوشانی نتایج با سند برنامه درسی ملی

و فعالیت ها ، کارنامه توصیفی و غیره) در طول فرآیند تعلیم و تربیت و آرایه بازخوردهای کیفی مورد نیاز به منظور تشخیص ضعف ها ، قوت ها و مشکلات فرآیند یادگیری ، اصلاح و بهبود آن، شناخت دقیق و همه جانبه فراگیران در ابعاد مختلف و کمک به یادگیری بهتر آنان در فضای روانی و عاطفی مطلوب تر و هدایت این جریان به سوی تحقق بهتر اهداف با به کارگیری مقیاس مقوله ای رتبه ای(خیلی خوب، خوب، قابل قبول ، نیاز به تلاش و آموزش بیشتر)به جای مقیاس فاصله ای صفر تا بیست [۲۰] ۷۰٪ صاحب نظران در ارتباط با ارزشیابی آموزش مهارت‌های زندگی ، معتقدند که باید از روش ارزشیابی کیفی -

۶- روش های مناسب سنجش ارزشیابی برنامه درسی مهارت‌های زندگی در دوره ابتدایی کدام است؟ ارزشیابی تحصیلی و تربیتی فرآیند نظام مند داوری و قضاوت در مورد آموخته ها و تغییر رفتار دانش آموز برای تعیین میزان نیل یادگیرندگان به هدف های آموزشی و پرورشی از قبل تعیین شده است. روش ارزشیابی در دوره ابتدایی ارزشیابی کیفی-توصیفی است، این ارزشیابی شیوه ای از سنجش و ارزشیابی و پیشرفت تحصیلی تربیتی و فرآیند جمع آوری ، تجزیه و تحلیل و تفسیر اطلاعات حاصل از به کارگیری ابزارها و روش های مناسب (پوشه کار، آزمون عملکردی؛ ثبت مشاهدات ؛ بررسی تکالیف

وتغییر عملکرد که همان مطالعه طولی در دوره تحصیلی ابتدایی است، اشاره نموده اند. (کد ۱۲): " شما با مطالعه رفتار دانش آموز در مدرسه مشاهده می کنید این مهارت نهادینه شده. اما با آزمون مداد کاغذی نمی توان نتیجه گرفت، مهارت‌های زندگی پیامدمحورند." در ادامه بررسی تطبیقی نظرات خبرگان و سند برنامه درسی ملی انجام گردید و نتایج در در نمودار شماره ۲ خلاصه گردیده است. سر انجام با توجه به نظر صاحب نظران در پژوهش حاضر، تئوری حاصل از مفاهیم و مقوله های فوق، جهت سهولت در ارائه، در نمودار ۳ خلاصه گردیده است:

توصیفی استفاده کرد. مصاحبه شونده (کد ۱): " ارزشیابی فقط با نگاه ایجاد موقعیت های عملی واقعی و مشاهده ی رفتار و عملکرد دانش آموز در موقعیت های واقعی و بصورت عموماً غیرمستقیم و مستتر همراه با بازخوردهای روشن سازنده." (کد ۱۰): " مهم کیفیت رفتار ه ولی به نظر من دقت کنیم اگر ارزشیابی در حوزه تربیت، پرورش و آموزش آداب زندگی است، این نباید برای بچه ها عنوان بشه بچه ها باید راحت باشن و بحث رقابت نیست." همچنین صاحب نظران در پاسخ های خود به ارزشیابی و بررسی مستمر تغییر نگرش، تغییر رفتار

نمودار ۳. چارچوب مفاهیم و مقوله ها

بحث و نتیجه‌گیری

در حدود یک صد سالی که از عمر برنامه درسی می‌گذرد، تحولات چشم‌گیری در مقوله برنامه درسی به وجود آمده است، امروزه به مفهوم برنامه‌ی درسی صرفاً به عنوان یک ماده‌ی درسی، محتوا، نتایج یادگیری یا طرح درس نگریسته نمی‌شود، بلکه مفهوم برنامه‌ی درسی حوزه‌ای فراتر را شامل می‌شود. در مقام تمثیل، برنامه‌ی درسی همانند انسان دارای ابعاد متفاوتی است و توجه به یک بعد، انسان را از توجه به ابعاد دیگر غافل می‌کند. در حال حاضر در آموزش و پرورش دوره ابتدایی کشور در حوزه یادگیری مهارت‌های زندگی، برنامه درسی منسجمی که تمام ابعاد و ارکان برنامه درسی را بر اساس نیازهای دانش‌آموزان و جامعه و... در برگیرد، وجود ندارد. لذا در این پژوهش با رویکرد کیفی به دنبال یافتن چارچوب مناسبی برای برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی در شش مؤلفه اهداف، محتوا و روش‌های یاددهی - یادگیری، زمان آموزش، نیازهای مهارتی دانش‌آموزان، روش ارزشیابی بوده ایم که نتایج ذیل بعد از بررسی حاصل گردیده است:

در پاسخ به سوال ۱ اهداف برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی نتیجه حاصل شد که "ارتقاء مهارت‌های فردی - اجتماعی" از اهداف مهم اساسی است که این یافته با نتایج بندک [۷]، جوادی پور و همکاران [۲۱]، درویشی [۲۲]، آبکنار و عاشوری [۲۳]، زارعی [۲۴]، احمدی [۲۵]، گلچین [۲۶]، نادری [۲۷]، امین نقاوتی^۱ [۲۸] همسویی دارد که دریافته اند: نیازهای دانش‌آموزان دوره ابتدایی برای زندگی در دوران مدرن قرن ۲۱، استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات و حل مسئله می‌باشد که این یافته‌ها اهمیت مهارت‌های فردی و اجتماعی را نمایان می‌کند. یافته‌های یاپندی^۲ [۱۳] که آموزش برای چگونه زیستن و تربیت شهروندی را از جمله اهداف آموزشی مهارت‌های زندگی می‌داند و گاسپارینی^۳ [۲۹] که نتیجه گرفته است: مهارت‌های ارتباطی بین فردی جهت توسعه‌ی توانایی دانش‌آموزان دوره ابتدایی در خود دفاعی آنها اهمیت فراوانی دارند نیز تا حدودی همپوشانی دارد. کیویونگا^۴ [۳۰] معتقد است: "از مهارت‌های قرن ۲۱ آموزش مهارت‌های تفکر انتقادی و حل مسئله به دانش‌آموزان است". مارتین دنیش^۵ [۳۱]، کیشور سیریکالا^۶ [۳۲]،

همه معتقدند که در برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی، مهارت ارتباطی و درک متقابل از اهداف اساسی به شمار می‌رود که این یافته‌ها نیز با ارتقای مهارت‌های فردی - اجتماعی همسویی دارد.

یافته‌های (سؤال ۲) "محتوای تلفیقی دانش‌آموز محور" است که با نتایج پژوهش کیسیبو بایو^۷ [۱۵] همسویی دارد که بیان می‌کند: برای توسعه‌ی آموزش مهارت‌های زندگی باید از تمامی ساعات آموزش حتی موقعیت‌های موجود در منزل با مشارکت اولیا سود برد.

پاسخ (سؤال ۳) "روش‌های نوین و فعال تدریس" است که با یافته‌های جانستون^۸ [۳۳]، اسکات پیرس^۹ [۳۴] نتیجه گرفته است "توسعه‌ی مهارت‌های زندگی وقتی رخ می‌دهد که تعامل با زمینه یادگیری و مشارکت انجام گیرد". راسمن^{۱۰} [۱۶]: "بهترین شیوه‌ی اجرای برنامه درسی مشارکتی است." کیسیبو بایو [۱۵] در نتایج پژوهشی خود بیان کرده است: "معلم باید شرایط همکاری جهت مشارکت یادگیرنده را در فعالیت‌های مختلف برای آموزش مهارت‌های زندگی مهیا نماید." همسویی دارد و بررسی‌ها نشان می‌دهد با مفاد سند ملی برنامه‌ی درسی در برخی موارد همپوشانی دارد.

سؤال ۴) در باره نیازهای مهارتی دانش‌آموزان است، که نتایج حاصل از مصاحبه‌ها بیانگر سه دسته نیاز با زیر مجموعه‌هایی است از جمله نیازهای تربیتی زمان حال، نیازهای متناسب با دوره‌ی رشد و نیازهایی با رویکرد آینده که در مجموع به "آموزش شهروندی" منجر می‌گردد. نتایج حاصله در موارد اندکی با یافته‌های بندک [۷] همسویی دارد، همچنین با نتایج پژوهشی امین نقاوتی [۲۸] که نتیجه گرفته است: "دقیق شدن روی کلیه مهارت‌های آینده که دانش‌آموزان نیاز دارند برای زندگی در زمان آینده مدرن بدانند." و پژوهش یاپندی [۱۳] و کیویونگا [۳۰] از دیگر پژوهش‌های همسو است. همچنین نتایج با سند ملی برنامه درسی همپوشانی دارد.

نتایج حاصل از مصاحبه‌های انجام شده در پاسخ به (سؤال ۵) درباره زمان و مدت مناسب آموزش مهارت‌های زندگی، حاکی از تلفیق آموزش با دروس اصلی و در ساعات رسمی آموزش می‌باشد که لازم ذکر است که در پژوهش‌های انجام شده اشاره‌ای به این موضوع نگردیده است.

¹ Amin Neghavatia

² yapandi

³ Gasparini

⁴ Kiviukga

⁵ Martin danish

⁶ Kishore sirikala

⁷ Kissiibo bwayo

⁸ Johnstone

⁹ Scott pierce

¹⁰ Rusman

۳ - سعیدی پور، بهمن، اسلام پناه، مریم، محمدی، سحر. (۱۳۸۸) ارائه ی الگوی مفهومی برنامه ریزی درسی مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات و سنجش میزان تناسب آن با نظام برنامه ریزی درسی. فصل نامه ی مطالعات برنامه ی درسی. سال سوم شماره ی ۱۰. صص. ۹۳-۶۵.

۴ - سازمان بهداشت جهانی. برنامه آموزش مهارت زندگی. (۱۳۸۵) ترجمه: لادن فتنی، فرشته موتابی. تهران: دائره.

۵- خانزاده، بابک ۰ (۱۳۸۹) روان شناسی کودک: نقش آموزش خانواده در اصلاح اختلالات رفتار کودکان . تهران: عصر غیبت.

۶- قربان، فاطمه (۱۳۹۲). نقش آموزش و پرورش دوره ابتدایی در شکل دهی بنیه فکری و فرهنگی دانش آموزان. انتشارات وری دانش.

۷- بندک، موسی (۱۳۹۳). طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی دوره ابتدایی. (پایان نامه دکتری). دانشگاه علامه طباطبایی - دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی.

۸ - روحانی، حسن. (۱۳۸۶). بایستگی های آموزش مهارت های زندگی در آموزش و پرورش. راهبرد شماره چهارم و پنجم. مرکز تحقیقات استراتژیک.

9- Avril johnstone ، Adrienne R. Hughes ، Xannejansen ، John. J. Reilly (2017). Pragmatic evaluation of the Go2play Active Play intervention on physical activity and fundamental movement skills in children. Preventive Medicine Reports 7. pp. 58-63.

10- Paola Dusia. Monia Roderigob. Pietro Andus Aristoa. (2016). What Intercultural Competencies do Italian Primary Teachers Need. Procedia - Social and Behavioral Sciences . a University of Verona. Milano Italy. pp. 576 - 584.

11 -Petterson. D. Gravesteijn. C. Roest. J (2016). Strengthening of parenthood; developing a Life Skills Questionnaire for Dutch Parents (LSQ-P). Procedia - Social and Behavioral Sciences. pp.748 - 758.

12 -Azman Hasana. Sharifah Nurulhuda Tuan Mohd Yasina and Mohd Fauzi Mohd Yunusb (2015). A Conceptual Framework for Mechatronics Curriculum Using Stufflebeam CIPP Evaluation Model. Procedia - Social and Behavioral Sciences 195.pp. 844 - 849.

13- Yapandi. M.Pd. (2015). Life Skills Based In

در ارتباط با (سؤال ۶) در خصوص روش های ارزشیابی برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی باید اذعان نمود که نتایج بیانگر استفاده از انواع روش های ارزشیابی کیفی - توصیفی می باشد، که با یافته های بندک [۷] راسمن [۱۶] تا حدودی همسویی دارد. در سند برنامه درسی ملی به ارزشیابی مستمر و همه جانبه اشاره شده است.

لازم ذکر است پژوهش به غیر از نتایج مطرح شده ، دستاوردهای ویژه ای به شرح ذیل داشته است:

۱) در پاسخ به سؤال ۲ در ارتباط با محتوا، از دستاوردهای مهم پژوهش استفاده از محتواهای مسئله محور و درگیر نمودن دانش آموز در موقعیت های عملی و واقعی است و همچنین ارایه محتوا در کتب درسی دانش آموزان.

۲) در ارتباط با زمان مناسب تدریس از دستاوردهای ویژه این پژوهش، تلفیق در تمامی ساعات با توجه به شرایط و موقعیت های مناسب و در ارتباط با مباحث روزمره و واقعی زندگی نتیجه گردیده است.

۳) در خصوص نحوه ارزشیابی ، از دستاوردهای مهم ، استفاده از انواع روش های ارزش یابی کیفی -توصیفی و استفاده از روش مطالعه ی طولی ، تغییر نگرش ، رفتار و عملکرد در پایان دوره اول (پایه اول تاسوم) و پایان دوره دوم (پایه چهارم تا ششم) است.

۴) آموزش مهارت ها به کودکان و نوجوانان بهتر است به صورت عینی انجام شود زیرا آن ها هنوز توانایی اندیشیدن به مفاهیم انتزاعی را به طور کامل کسب نکرده اند.

لذا پیشنهاد می شود: برای اثربخشی برنامه درسی آموزش مهارت‌های زندگی در دوره ابتدایی ، مسئولین و برنامه ریزان نظام تعلیم و تربیت هم زمان با ایجاد تغییر و تحول در برنامه درسی دانش آموزان، باید نیازهای اولیا و مربیان را بیش از پیش مورد

مداقه قرار دهند ، در کیفیت بخشی نیز با توجه به آموزه های دینی از تجربیات موفق جهانی نیز نباید غافل گردید و باید از تمامی امکانات موجود با توجه به زیست بوم های مختلف بهره جست .

منابع

۱ - تقی پور ظهیر ، علی (۱۳۸۵). مقدمه ای بر برنامه ریزی آموزشی و درسی . انتشارات آگه .

۲ - مهرمحمدی، محمود. (۱۳۸۹). دیدگاه های برنامه درسی و مدل های تدریس: در جستجوی یک رابطه. نورمگز.

- توانبخشی، دوره ۸، شماره ۶، صص. ۱۱۴-۱۰۳.
- ۲۴- زارعی، اسماعیل. (۱۳۹۲). اثربخشی آموزش مهارت های زندگی بر عزت نفس و هوش هیجانی دانش آموزان شهر میناب. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد واحد مرودشت.
- ۲۵- احمدی، فاطمه. (۱۳۹۱). تحلیل محتوای کتاب فارسی بخوانیم دوره ی ابتدایی از بعد تقویت مهارت زندگی. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشکده علوم انسانی. دانشگاه پیام نور.
- ۲۶- گلچین، زهرا. (۱۳۹۰). نیازسنجی مهارت های زندگی در دوره ابتدایی از دیدگاه مربیان پرورشی و کارشناسان تعلیم و تربیت در شهر گرگان. دانشکده علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی.
- ۲۷- نادری، کلثوم. (۱۳۸۸). بررسی اثربخشی آموزش مهارت های زندگی بر مبنای الگوی سازمان جهانی بهداشت (WHO) برنگرش دانش آموزان پسر شهرستان دهلران نسبت به سیگار. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی.
- 28- Neghavatia, Amin. (2016). Core Skills Training in a Teacher Training Programme. Procedia - Social and Behavioral Sciences 232 (2016). aBritish Council Malaysia, Kuala Lumpur, Malaysia. pp. 617 – 622.
- 29-Daniel H. Gasparini. (2014). Self-Advocacy; the Importance of Building Interpersonal-Communication and Help-Seeking Skills in Elementary School Children. Dominican University of California.
- 30 - Kivunja, Charles (2014). Do You Want Your Students to Be Job-Ready with 21st Centur?
- 31 - Hodge, K., Danish, S., & Martin, J. (2013). Developing a conceptual framework for life skills interventions. The Counseling Psychologist, 41(8). Pp.1125-1152.
- 32- Srikala, Bharath, Kishore, Kumar K. V. (2010). Empowering adolescents with life skills education in schools – School mental health program: Does it work? Indian J Psychiatry, Oct-Dec; 52(4). pp. 344–349.
- ۳۳- جانسون، دان. (۱۳۸۶). مهارت های زندگی، استرس، خشم، مدیریت احساسات. ترجمه: ابراهیمی. قوام، صغری. ناآلی، محمدعلی. تهران: عابد.
- 34- Scott Pierce, Daniel Gould & Martin Camiré
- Nation Building Character Value Tauhidullah. Journal of Education and Practice Vol.6, No.12
- 14- Rusman, M.Pd. (2015). Curriculum Implementation at Elementary Schools A Study on “Best Practices” Done by Elementary School Teacher in Planning, Implementing, and Evaluating the Curriculum. Journal of Education and Practice Vol.6, No.21
- 15- Kissiibo, John, Bwayo, Wilson. (2014). Primery school pupil’s life skills Development: The case for primary school Pupils development in ugaanda.
- ۱۶- معروفی، یحیی، مولودی مظفر (۱۳۹۴). تأثیر روش تدریس بدیعه پردازی بر پرورش خلاقیت دانش آموزان پایه پنجم. پژوهش های آموزش و یادگیری (دانشور رفتار سابق). سال بیست و دوم، دوره جدید. شماره ۶، صص. ۱۲۹-۱۲۳.
- ۱۷- حسنی، حسین، عنایتی نوین فر، علی، سراجی، فرهاد (۱۳۹۵). ارزیابی آموزش سواد رایانه ای در کتاب کار و فناوری پایه ششم ابتدایی از دیدگاه معلمان. پژوهش های آموزش و یادگیری (دانشور رفتار سابق). دوره ۱۳. پیاپی ۲۳، صص. ۵۲-۳۷.
- ۱۸- دیبایی صابر؛ محسن، عباسی، عفت، فتحی و اجارگاه، کوروش، صفایی موحد، سعید (۱۳۹۵). تبیین مولفه های شایستگی حرفه ای معلمان و تحلیل جایگاه آن در اسناد بالادستی آموزش و پرورش ایران. دوره ۱۳، شماره ۲. پیاپی ۲۴، صص. ۱۲۳-۱۰۹.
- ۱۹- سیف، علی اکبر (۱۳۸۶). روانشناسی پرورشی. انتشارات آگاه.
- ۲۰- عابدینی، احمد. (۱۳۹۳). واژه نامه تخصص آموزش و پرورش (ترمینولوژی). انتشارات سادس.
- ۲۱- جوادی پور، محمد. عزیزی، پروین. نوروززاده، رضا. (۱۳۹۳). میزان تحقق اهداف مهارت های زندگی در دانش آموزان دوره ابتدایی. دوفصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد. سال بیست و یکم، شماره چهار. صص. ۱۲۸-۱۱۳.
- ۲۲- درویشی، لیلیا. (۱۳۹۲). تحلیل محتوای کتاب فارسی و قرآن پایه اول ابتدایی بر اساس مولفه های مهارت های زندگی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
- ۲۳- آبکنار، سمیه، عاشوری، محمد. (۱۳۹۱). بررسی آموزش مهارت های زندگی بر مهارت شناختی، رفتاری، هیجانی و انگیزشی دانش آموزان با اختلال ریاضی. نشریه پژوهش در علوم

(2017) Definition and model of life skills transfer. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 10:1, DOI: 10.1080/1750984X.2016.1199727. pp. 186-211.